

Pavel Kopeček. *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*. Brno: CDK 2016, 399 s. ISBN 978-80-7325-419-3

TOMÁŠ PETRÁČEK

Ze všech teologických disciplín a obecně oblastí církevního života patří liturgie k těm úplně nejcitlivějším, s velkým potenciálem vyvolávat rozhořčené spory a diskuze. Už z tohoto hlediska lze uvítat každou práci, která se zabývá vývojem liturgie, liturgického hnutí i liturgické vědy skutečně odborně a solidně. Oceňme, že práce vyšla v respektovaném nakladatelství teologické a historické literatury a vznikla v rámci grantového výzkumu.

Rozsáhlá práce je členěna do osmi kapitol, které sledují klasické chronologické rozdělení látky. V první kapitole podává autor teologická východiska své práce a vysvětluje její cíle a metody. Druhá a třetí kapitola podávají přehled liturgického hnutí v katolické církvi od počátku 19. století prakticky až do Druhého vatikánského koncilu. Čtvrtá kapitola nabízí přehled českého liturgického hnutí. Až sem mohl autor vycházet a skutečně vychází z několika základních a velmi solidních děl, byť dnes už poněkud postarších, od českých teologů, kteří se tímto tématem obsáhle zabývali. Pátá kapitola shrnuje jednání Druhého vatikánského koncilu, jež se týkalo liturgických otázek, hlavně přípravy překvapivě prvního dokumentu, který tento sněm přijal, totiž konstituce *Sacrosanctum concilium*. V šesté části opět spíše přehledovým způsobem autor podává následující vývoj pokoncilní reformy liturgie na obecné úrovni. V sedmé části opakovaně mohl vycházet již z celé řady kvalitních prací a pojednal vývoj pokoncilní liturgické reformy v českých zemích. Zcela původním příspěvkem je závěrečná osmá část, kde na základě pramenů a vlastní zkušenosti popisuje pokus o revizi Českého misálu, který nakonec skončil jeho opravenou reedicí. Knihu završuje stručný závěr a všechny další náležitosti odborné práce, včetně užitečných a dobře zpracovaných příloh.

Nyní se musíme věnovat místům, která se jeví jako problematická. V úvodní části autor zdařile vysvětluje základní pojmy a vymezuje se vůči zkráceným pojetím liturgického hnutí, mile překvapuje šíře a pestrost literatury (historika potěší Leopold von Ranke), i když je jasné, že literatura je dnes již prakticky bezbřehá a nelze ani fyzicky učít vše k danému tématu. V některých pasážích připomíná práce spojením několika předchozích dílčích rozsáhlých studií do jednoho celku, kde autor rezignoval na snahu integrovat je a text harmonizovat a syntetizovat, což působí rušivě, abundantně a zbytečně ztěžuje přístup čtenáři, protože rozsah a znovu se opakující informace unaví. Mám na mysli hlavně kapitoly dvě a tři, které se zabývají stejnou problematikou, jen druhá podává

celkový přehled vývoje, zatímco třetí podrobněji zpracovává přínos a dílo jednotlivých vybraných aktérů. Což by se dalo pochopit a omluvit u kvalifikační práce, ale vzhledem k tomu, že se jedná o dílo již publikované a zvláště o práci, která prošla redakcí, čekal bych, že aspoň redaktor přiměje autora, aby tyto dvě části spojil do jedné ústrojně kapitoly. Někdy nechápu logiku řazení podkapitol, například když studijní dny v Luganu v roce 1953 předradí liturgickému kongresu ve Frankfurtu v roce 1950, ačkoliv by chronologicky či významem přece odpovídal pravý opak, ne?

V těchto dvou kapitolách rovněž postrádám větší autorský přínos, nové zhodnocení, autor zde využívá starší přehledové práce, často text připomíná slovníková hesla či výpisky z encyklopedie. Když už podává zajímavý přehled tradičně spíše okrajových zemí jako Portugalsko, proč v přehledu dějin liturgického hnutí chybí pozoruhodná postava slovenského teologa Ladislava Hanuse? Chápu, že se mu líbí některé citáty, ale v rámci jedné kapitoly čtyřikrát opakovat jednu větu z *motu proprio* Pia X. mi přijde už příliš (s. 27, 51, 64, 69), nemluvě o zbytečném odkazu na pouze internetový zdroj. Obnova a „ressourcement“ určitě nezačaly vydáváním *Sources Chrétiennes* v roce 1942 (s. 30), jakkoliv se jedná o velmi důležitý projekt, počátky jsou určitě starší, ale pak by měl zmínit také edici *Unam Sanctam*, znovuoživení Möhlera a mnoho dalších věcí. *Institut Catholique* v Paříži byl založen již 1875, nikoliv 1956 (s. 56), kdy pouze vzniklo na jeho teologické fakultě oddělení *Institut supérieur de liturgie (ISL)*. Opět spíše z kategorie desiderat je pak zařazení zřízení speciální liturgické komise v roce 1948 papežem Piem XII. do poznámky pod čarou jako po mém soudu podcenění významu události.

V třetí části opět nerozumím, proč je zařazen Festugière před Guérangera, když autor jinak sleduje chronologický sled. Nevím, co myslí tím, že „laicismus“ ochromil v 18. století náboženský život ve Francii (s. 73), takových problematických, příliš enigmatických, nezdůvodněných historických tvrzení by se našlo mnoho. Do věcných chyb patří řada tvrzení: abbé Luis Duchesne nebyl benediktýn, ale ctihodný kanovník, do řádu nepatřil ani Msgr Pierre Batiffol. Na hranu výpovědi odborného textu jdou tvrzení typu: že „nebylo náhodou, že Casel umírá po mši sv. o Velikonoční neděli roku 1948“ (s. 87). Při přehledu zásadních děl teologů a průkopníků liturgické obnovy překvapí, jak děsivě málo základních prací katolické teologie 19./20. století máme ve skutečnosti přeloženo do češtiny. I tady je Kopečková práce vybitnutím, aby se česká nakladatelství a teologové pokusili vytvořit program na zprostředkování tohoto bohatství nezbytného k porozumění vývoji a současnému stavu univerzální katolické církve a její teologické reflexi.

V této části poněkud postrádám některé reformní impulsy směrem k liturgii, které zazněly například na přelomu čtyřicátých a padesátých let 19. století napříč celou Evropou, kdy se již tehdy debatuje otázka např. sloužení mše v národních jazycích, případně v reformním proudu německého teologického myšlení na počátku 20. století. V pasáži o českém liturgickém hnutí lze naopak vysoce hodnotit připomenutí některých pozoruhodných osobností, které si

zaslouží samostatné zpracování, což představuje velkou výzvu pro zadávání budoucích diplomových a disertačních prací. Autor zná některé nové práce na dané téma, uvádí je v přehledu, především disertaci Michala Sklenáře (mezi tím ovšem vydal řadu dílčích studií) a zevrubné zpracování činnosti příslušných komisí v sedmdesátých letech, které v rámci své biografie Bonaventury Bouše zpracoval Vojtěch Novotný, ale zjevně dává přednost starším pracím či vlastnímu zpracování.

Jako historik moderních církevních dějin nechápu, proč k dějinám Druhého vatikánského koncilu využívá extenzivně a jako základní dílo těžce kontroverzní práci, kterou publikoval Roberto De Mattei, a přitom ignoruje skutečně normativní několikavazkové dílo týmu Giuseppe Alberigo – Joseph A. Komonchak! O tom, jak masivně je Di Mattei ideologický, manipulativní a demagogický, svědčí např. rozsáhlá recenze, kterou Klaus Schatz publikoval v *Theologie und Philosophie* 88 (2013), s. 47–71. Přes všechnu autorovu snahu o vyváženost mi přijde zbytečné tak extenzivně prezentovat útoky na osobnost, kterou představuje Annibale Bugnini, a opírat se přitom například o Wiltgenovu práci, která není přece objektivním historickým zpracováním, ale spíše svědectvím o dobových polemikách. Rovněž pozdní, odjinud nepotvrzené výpovědi francouzského teologa Bouyera nelze přijímat nekriticky, protože tyto pokusy prezentovat finální podobu nového ritu jako výsledek lstivého obelhání papeže Pavla VI. ze strany Bugniniho patří k opakovaným demagogickým narativům kritiků liturgické reformy a jsou ahistorické a absurdní v snaze vnutit představu, že by papež Pavel VI. právě tuto část koncilního díla, kterou pokládal za naprosto stěžejní, důsledně nekontroloval a za její konečnou podobou rozhodně nestál. Sám Kopeček přitom dokládá, že tak rozsáhlá a radikální obnova, jakou pokoncilní liturgická reforma nesporně představuje, proběhla poměrně velmi klidně a bezproblémově. Za to církev vděčí jednak právě dílu liturgického hnutí a jeho obrodným snahám, tak zjevně už pro tuto změnu zcela připravené půdě jak mezi kněžími, tak mezi laiky.

Jednoznačně nejpřínosnější je Kopečkova práce v sedmé kapitole, kde nejen zhodnocuje výzkumy dalších teologů a historiků, ale přináší nová zjištění a souvislosti v kontextu tvoření české liturgické reformy. Přestože se nerodila lehce, což bylo dáno i kontextem komunistického režimu a normalizace, jedná se o mimořádné dílo teologické, překladatelské i duchovní jak ze strany tvůrců nového misálu, tak těch, kteří reformu uplatňovali v liturgické praxi. Lze souhlasit s tvrzením autora, že v českých zemích se excesy a problematické prvky objevovaly jen okrajově a že přijetí reformy bylo celkově velmi pozitivní. Když autor v závěru tvrdí, že chtěl vyzdvihnout „ojedinělost a bohatství“ české tradice teologického a liturgického myšlení, přijde mi to odvážné a rád bych slyšel, v čem je takové a čím své tvrzení doloží. Ale pokud v něčem takové bylo určitě, tak po mém soudu díky myšlenkám lidí, jako byl Bouše, Zvěřina, Mandl a další, jejichž duchovní a teologický vývoj v mnohém byl paralelní s vývojem světové teologie a v leccěms odvážnější, ačkoliv se rozvíjel ve skoro kompletní izolaci

od něj a vycházel z autentické zkušenosti víry pronásledované, ponížené, ba dokonce umírající církve.

Pro budoucnost bude cenné svědectví o přípravě nového překladu Českého misálu, kde se autor jako aktivní účastník vyrovnává s kritikou výsledků pracovní skupiny a vysvětluje její omezení a zadání. Myslím, že některé pasáže si zasloužily podrobnější pojednání, než představuje byť rozsáhlá poznámka pod čarou, například kontroverzní otázky změn slov ustanovení, kde se po jistém váhání ČBK rozhodla ponechat původní znění, a snad i to, dle některých indicií, rozhodlo pro změnu postoje od revize ve prospěch revidované reedice misálu. Přestože autor mluví o zapracovávání poznámek ze strany kněží, příprava vydání misálu se mi jevila málo otevřená a prodiskutovaná především s těmi, kteří s misálem pracují na prvním místě, tedy s kněžími, ale vzhledem k datu vydání práce chápu, že autor neměl možnost zapracovat a reflektovat kritické hlasy k průběhu samotné revize ani k finální fyzické podobě misálu.

V závěru sice autor oceňuje prvky vývoje liturgického života v českých zemích, ale celkově je spíše silně kritický, zvláště v bilanci, co všechno české katolické církvi chybí, aby se mohla liturgie a její reflexe v podobě liturgiky a vůbec všechno, co s tím souvisí a na tom závisí, zdravě a přirozeně vyvíjet. Překvapuje, že navzdory tomu, že je, zdá se, již přece jen dostatek vystudovaných odborníků a díky „církvním restitucím“ disponují diecéze i potřebným materiálním fondem, schází elementární institucionální zajištění, které by tyto nedostatky mohlo začít odstraňovat. Až příliš je patrné, že se jedná o více méně nekoordinované, spíše ve volném čase naplňované aktivity a snahy jednotlivých, jinými úkoly přetížených kněží. Jak ale autor naopak nadějeplně připomíná, i v podstatně horších podmínkách sedmdesátých let minulého století dokázaly výrazné kněžské a laické osobnosti provést obdivuhodné dílo české liturgické reformy.

Autor v úvodu konstatuje, že jeho hlavním cílem bylo „na základě pramenů a dobové liturgické produkce zmapovat české liturgické hnutí, jeho teologická témata a zasadit je do širších souvislostí univerzální církve“. Myslím, že lze konstatovat, že se mu tento základní cíl přes všechny limity podařilo splnit.

doi: 10.14712/23363598.2018.55